

Milivoie
Iovanovici

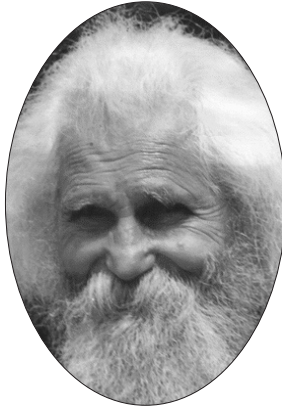
KALIST

MONAHUL

UCENIC
AL SFÂNTULUI
NICOLAE VELIMIROVICI

PREȘA

KALIST
Monahul

traducere din limba sârbă de
RUXANDRA LAMBRU

**UCENIC
AL SFÂNTULUI
NICOLAE VELIMIROVICI**

tipărită cu binecuvântarea
**PREASFINȚITULUI
PĂRINTE GALACTION**

Episcopul Alexandriei și Teleormanului
București 7519 / 2011

PREȘANIA

Milivoie
Iovanovici

KALIST

MONAHUL

UCENIC
AL SFÂNTULUI
NICOLAE VELIMIROVICI

CUVÂNT LĂMURITOR

„Am avut mare iubire față de Dumnezeu și față de oameni, și de aici am primit putere să mă lupt pentru ceea ce am socotit eu că îmi este de trebuință în viață. [...] În viața mea am căzut adesea, dar după aceea m'am ridicat și m'am luptat, am înțeles că viața este o luptă și că aici, pe pământ, omul nu are liniște.” Aceste cuvinte, cel mai probabil rostire/scriere autentică a Părintelui Kalist (1896-1991), parte dintr-un testament spiritual al său, cuprins în partea finală a cărții de față, sintetizează cel mai bine conținutul și rostul ei. Deși redactată la persoana întâi singular în întregime, ea nu se încadrează în tiparul autobiografiilor, ci în cel al romanelor cu elemente biografice.

Autorul - un laic Sârb - și-a întocmit scrierea pe multe mărturisiri personale ale Părintelui, pe care l-a cunoscut îndeaproape. De altfel, este ușor de remarcat acest lucru în iconomia textului, anume faptul că stilul monahicesc al Părintelui - cum se poate ușor identifica în fraza mai sus citată - diferă de stilul laic al autorului cărții. De asemenea, modul cum au fost preluate și redată în scris relatările Părintelui celui ce „de mic a fost mândru și încăpățânat” trădează nu arareori stângăcia dogmatică a autorului, străin de profunzimi-le învățaturii de credință Ortodoxă, fascinat însă de personalitatea Părintelui Kalist.

Așa fiind, cititorul nu poate confunda romanul cu o autobiografie duhovnicească, dimpotrivă, are nevoie a citi cu discernământul cu-

venit anumite pasaje ale cărții, poate nu întocmai fidele stilului duhovnicesc în care au fost relatate de către Părintele Kalist, ci mai degrabă îmbrăcate în stil propriu autorului. Dincolo de unele aspecte discutabile ale scrierii, esențial rămâne duhul Creștin realist al cărții, de care se poate folosi orice cititor al ei. Nu puține dintre „pășanii-le” Părintelui Kalist - pentru unii scandaloase, cu siguranță – sânt ușor de comparat cu întâmplări relatate în Patericul Egiptean sau în vieți sau scrieri ale marilor Părinți ai Bisericii, mai vechi și mai noi. În esență, viața Creștină autentică, inclusiv cea monahală, se trăiește și astăzi în aceeași vâltoare a lumii, ca și odinioară, cu suișuri și coborâșuri, printre meandrele istoriei. Dumnezeu ajută fiecăruia dintre căutătorii Săi sinceri, prin mijloacele și metodele de El voite: unora le trimite povățuitori iscusiți și încercați, pe alții „îi așează” în împrejurări excepționale, care să-i salveze sufletește, altora - îndeosebi celor ce au a trece prin foarte mari primejdii - le îngăduie vise ori chiar vedenii, pentru a le „îndulci” ispitele ce-i așteaptă. Iar trăitori Creștini autentici pot fi deopotrivă cei „cuminți și ascultători,” ca și „rebelii încăpățânați,” care, dacă sânt sinceri în căutărilor lor, își găsesc liniștea firii lor în Hristos, deși cu prețul multor zbuciumări. Creștinul înțelept învață asta de la cei dinainte, și pe astfel de învățătură își croiește drumul său lucrător de mântuire în contextul istoric-social în care i s’a rânduit să se nască și să trăiască, fără poticneli insurmontabile, de vreme ce la cârma vieții lui este Hristos Cel răstignit și înviat. Iar când Mântuitorul Iisus Hristos le rânduește „rebelilor” și povățuitori profund trăitori, înțelepți și răbdători, așa cum i l-a rânduit Părintelui Kalist pe Sfântul Ierarh Nicolae Velimirovici, crucea lor întru Hristos devine mult mai ușoară.

Părintele Kalist a trăit și și-a lucrat mântuirea într-un context istoric foarte complex și zbuciumat și în stilul său nu tocmai liniștit, conform trăsăturilor personalității sale. Sinceritatea lui debordantă în

credință, ca și în revoltă, asumarea firii sale mândre și încăpățâ-
te, conferă „povestirii” prospețime și realism, autenticitate, induce
optimism caracterelor mai puțin domoale, pentru că, deși Mântui-
torul Iisus Hristos l-a iubit pe feciorelnicul și ascultătorul Evanghe-
list Ioan, nici pe năvalnicul Apostol Petru nu l-a disprețuit. Din
„aventura” vieții duhovnicești a Părintelui Kalist poate învăța orice
Creștin ceva pentru propria sa „aventură.”

Redacția

TINEREȚEA

Copil fiind, îmi doream să am un cal de culoarea corbului, arab pur-sânge, cu coamă lungă și stea albă în frunte. Visam cu ochii deschiși cum îl călăresc, așa frumos și jucăuș, prin sat sau, înhămat la șaretă, pe la târguri, prin fața oamenilor care să mă invidieze. În vis îi vedeam ca aieva urechile mici și fremătătoare, grumazul puternic, coama bogată, îi mângâiam trupul cald, acoperit cu păr negru, mătășos, îi auzeam nechezatul și mă vedeam stând mândru în șaua cu ornamente strălucitoare. Când mă rugam, ceream de la Dumnezeu sănătate pentru părinți și pentru frații și surorile mele, iar pentru mine un cal de rasă.

Părinții au avut mult de furcă cu mine, deoarece îi băteam pe copiii din sat și mă certam cu frații și surorile mele. Odată, într'un acces de mânie, am lovit o fetiță atât de tare, încât era cât pe ce să-și dea sufletul. Mă strecuram fără teamă printre cai sau printre boi și făceam multe năzbâtii.

Pe atunci țineam toate posturile. Părinții mei erau oameni credincioși, în special mama. Mergeam la slujbă în fiecare Duminică. Ridicându-i pe cei mici în brațe, mama săruta ușa bisericii, apoi icoanele. Noi, copiii mai mari, făceam la fel. Pe preot îl respectam și mă temeam de el ca de Dumnezeu. Odată mi-am luat inima în dinți și, tremurând, l-am întrebat: „Părinte, nu-i așa că n-o s-o lași să moară pe mama? Nu-i așa că n'o să moară?”

După clasele primare, pe care le-am studiat în satul natal, Kaonik,¹ părinții au hotărât să merg mai departe la școală, să fac și gimnaziul. Au nădăjduit că astfel voi deveni mai instruit, mai sânguinos și că îmi va veni mintea la cap dacă voi sta printre străini. Am încuvințat îndată, căci oricum aveam dorința tainică de a mă ridica, prin învățatură, deasupra celorlalți și de a deveni mai bun ca cei din satul meu.

Când am mers la Krușevaț, la gimnaziu, visam să ajung un om de vază, ca preotul sau învățătorul, sau ca un înalt funcționar de stat. Cel mai mult îmi plăcea chipul preotului, cel care cântă și predică în biserică în fața obștii, și pe care oamenii îl salută înclinându-se și sărutându-i mâna.

Stăteam în gazdă la un hangiu, într'o cămăruță mică lângă grajd. Oamenii rămâneau aici pentru câteva ceasuri, doar cât să se odihnească, să schimbe caii, iar hamurile le lăsau în camera mea. În timp ce chirișii, boierii și țărani bogăți petreceau cu fripturi și rachiu, în odaia mea mirosea a piele udă, a cai asudați și a țărână; mereu câte cineva făcea gălăgie, fie cânta, fie trântea, fie intra sau ieșea pe ușa odăii mele.

Țineam cu tot dinadinsul să termin școala și chiar mi-am jurat să reușesc. Dar nu mi-era ușor, căci pe lângă învățat, mai trebuia să scot apă din fântână pentru hangiu, să dau de mâncare porcilor și orătăniilor, să tai lemnele la bucătărie. Așa fusese învoiala între tatăl meu și hangiu, aceste munci reprezentând plata pentru șederea mea în casa lui. Nu aveam nici o clipă liberă. Bănuiam eu, și pe bună dreptate, că tata dinadins făcuse astfel învoiala cu hangiu, pentru ca învățătura și munca grea să mă înțelepțească, să mă îndrepte și să mă cumințească.

Tata îmi dădea ceva bani de buzunar, și o dată la două săptămâni

¹ Astăzi oraș situat în Serbia centrală, la circa 15 km de orașul Krușevaț.

îmi aducea pui, ouă, brânză, magiun și sarmale. Mereu îmi spunea: „Învăță, dacă vrei să trăiești bine! Dacă nu, acasă te așteaptă destulă muncă: sapa sau morăritul, adică vei fi slab, obosit și plin de praf. Alege!”

Învățam mai ales seara, la lumina plăpândă a lumânării; peste zi nu aveam timp, de atâta școală și muncă. Pe deasupra, mă tulburau oamenii necunoscuți. Mă stânjeneau privirile lor bănuitoare, lipsite de iubire. Simțeam bucurie doar când, în vacanțe, plecam acasă în satul meu. Acolo totul îmi era drag și cunoscut, eram liber și fericit. Mâncarea mi-o pregătea bucătăreasa de la han; era o făptură luminoasă, tânără și foarte frumoasă; era singura persoană din Krușevaț pe care o iubeam. Mi-au rămas în amintire pieptul ei alb și ochii mari, negri. Îmi tot făceam de lucru pe lângă ea, ca să îi fiu în preajmă, și o priveam de departe în timp ce trebăluia. O visam noaptea. Doream să mă apropiu de ea cât mai mult și să ne împrietenim. Îmi plăcea să o ascult când vorbea și făceam cu bucurie orice treabă pe care mi-o încredința. Dar a avut loc o întâmplare neplăcută, pe care mult timp n'am putut-o uita.

Într'o zi am surprins-o pe neașteptate într'un ungher cu fiul gazdei, care era mai mare ca mine. Se sărutau. M'a văzut și îndată s'a îndreptat spre mine. Ochii îi scăpărau de furie și supărare. M'am speriat și am fugit spre camera mea, rugându-l pe Dumnezeu să mă scape din necaz. Dar n'am primit ajutor... A venit după mine, a intrat în cameră și a închis ușa în urma ei.

Avea obrajii îmbujorați, buzele încă roșii de la sărutări, părul răvășit, iar sfârcurile i se ițeau de sub bluza strâmtă, încopciată la repezeală. Mirosea a iubire, era încă îmbătată de mângâieri. Întreruptă din dezlănțuirea dragostei și speriată că aş putea povesti altora despre păcatul ei feciorelnic, s'a apropiat de mine sâsâind ca un șarpe. Mă ghemuisem, speriat, într'un colț al odăii, uitându-mă la ea și

temându-mă de ce avea să urmeze. M'a apucat de păr și m'a trântit la pământ. Era mai puternică decât mine, un copilandru. M'a lovit de mai multe ori, țipând: „O să-ți scot ochii ăia negri și obraznici! N-o să te mai uiți la ce nu-ți fierbe oala! O să te otrăvesc, gunoi mic! O să crăpi încetul cu încetul, și duhoarea ta o să umple tot orașul!” Mă apăsa cu genunchii pe piept și pe burtă, lovindu-mă cu disperare. Mi-au rămas în minte furia și ura ei, precum și ochii sfredelitori ca două pumnale. Mult timp am zăcut întins pe podea, înspăimântat și aproape fără cunoștință.

Toate acestea se întâmplau la sfârșitul clasei a doua de gimnaziu. Speriat de ea, eram sigur că îmi va otrăvi mâncarea sau că mă va omorî într'un alt fel, când se va ivi prilejul. Cu această neliniște, am rămas în oraș încă câteva zile, până la sfârșitul anului școlar, apoi mi-am făcut bagajul, mi-am luat cărțile și am dat fuga acasă.

Mamei și tatei le-am spus că învățătura nu e de mine, că nu-mi place la oraș și că nu mai vreau să rămân nici măcar o zi în Krușevaț. Sătenii râdeau pe seama mea și spuneau că nu sânt în stare să învăț din cărți, fiind sortit să rămân morar, porcar sau îngrijitor de cai. Am răbdat batjocura în tăcere multă vreme, gândindu-mă ce să fac pe mai departe. Până la urmă am luat o hotărâre: nu voi rămâne în sat, cu nici un chip!

La cincisprezece ani am cunoscut un doctor din localitatea Rajani, care mi-a spus: „La noi, în fața fiecărei case vezi șiraguri de ardei iute, ceea ce înseamnă că oamenii sânt sănătoși. Toți merg la biserică și se roagă, ceea ce înseamnă că se încred în Dumnezeu, nu în doctori. După cum vezi, aici nu prea e de muncă pentru mine!” Tot el mi-a vorbit despre o organizație care instruia luptători pentru eliberarea Serbiei și Macedoniei de sub Turci, spunând că această organizație

are nevoie de oameni tineri, așa ca mine. Mi-a promis că, dacă mă alătur lor, voi avea parte de mâncare bună, de îmbrăcăminte, de adăpost, ba chiar aş putea merge în continuare la școală, dacă voi dori. Iar pentru luptă urma să am parte de cei mai buni instructori. Pentru mine, propunerea lui era un bun prilej de a părăsi satul, așa că am început să mă gândesc la ea zi și noapte. Nu era vorba de armata regulată, ci de unități speciale destinate unor misiuni delicate și secrete, pentru care era nevoie de tineri curajoși. Nu puteam lua o hotărâre pe loc, pentru că bănuiam că nu voi primi binecuvântarea părinților pentru acest soi de oaste, iar fără încuviințarea lor nu mi venea să plec. Nu mă gândeam la ce mi s'ar putea întâmpla pe front, pentru că mă simțeam puternic și doream să plec cu orice preț din sat.

În acea vreme îmi plăcea să citesc romane, dar și cărți despre viața Creștinească, pe care le împrumutam de la biserică, cu osebire vieții sfinților. Îmi plăceau Sfântul Athanasie Athonitul, ziditorul de biserică, Sfântul Ioan Damaschinul, Sfântul Savva al Sârbilor și alții. Datoria mea era ca, pe lângă munca la moară, să citesc familiei adunate pentru rugăciune în fiecare zi, înainte de culcare, câte un capitol din Evanghelie și puțin din epistolele apostolilor. În camera în care se făcea rugăciunea, fiecare al casei își avea locul său, cu un mic covoraș pe care îngenunchea.

În acele zile, frământat de gândul plecării la militarie, stăteam la rugăciune mai mult decât ceilalți, care se duceau la culcare, eu rămânând îngenunchiat în fața icoanei Sfântului casei până ce inima îmi era cuprinsă de pace, liniște și duioșie. Dimineața, după ce mă spălam, mă îmbrăcam și mă încălțam, mă întorceam din nou la rugăciune. Mă rugam să mi se dezvăluie calea pe care ar trebui să o apuc: să plec la instrucție sau să aștept un alt prilej, mai bun, pentru a pleca din casa părintească.

Într'o noapte, adormit după o lungă rugăciune, am fost trezit de un glas puternic, care părea foarte apropiat, și care rostea aceste cuvinte: „Dobrivoie, ieși din casă și te uită!” Glasul era limpede, și tonul era ca de poruncă. Am mai stat puțin culcat în pat, întrebându-mă cine ar putea să mă strige în toiul nopții. Întâi m'am gândit că poate unul dintre frați face o glumă cu mine. M'am ridicat și m'am uitat sub pat, sub masă și pe după perdea. Cum nu am văzut pe nimeni, m'am învârtit o vreme prin cameră, nedumerit, după care am ieșit afară. Înainte de asta, m'am întors și am privit spre sora mea, care era cufundată într'un somn adânc. Era limpede că nu auzise glasul care mă chema.

Pășind pe scările din fața casei, am observat brusc, în mijlocul curții, un vârtej ce se înălța spre cer, până la nori, apoi se apleca și o pornea spre Mizăzi, pierzându-se în depărtare. **Era lat cam de o jumătate de metru și strălucea precum tabla zincată de pe turla bisericii.** Tare m'am speriat de această vedenie, eram tulburat și nu îmi credeam ochilor. **Atunci am auzit din nou glasul: „Vezi, Dobrivoie?” „Văd,”** am răspuns cu glas moale. **„Și știi ce înseamnă ceea ce vezi acum?”** Priveam vârtejul, auzeam vocea, dar nu înțelegeam ce se petrece. **„Cum aș putea să știu?” am răspuns cu jumătate de gură, încercând în același timp să văd cine îmi vorbește.** Vocea s'a făcut din nou auzită: **„Ceea ce vezi înseamnă că vei fi trimis în depărtări, că vei străbate multe țări și că te vei întoarce de acolo vindecat de răni, sănătos întru totul.”**

Care depărtări? Ce fel de răni? mă întrebam în sinea mea.

Când am ridicat din nou privirea spre curte, vedenia dispăruse.

Am mai rămas încă puțin timp afară și, după ce m'am încredințat că nu se mai petrece nimic, am intrat în camera în care dormea sora mea, la fel de adânc și de liniștit. Eram tulburat și respiram precipitat; simțeam prospețimea nopții în plămâni. Așezându-mă pe mar-

ginea patului, am încercat să mă liniștesc. Am cugetat îndelung în legătură cu cele văzute și auzite, trudindu-mă să mă lămuresc.

Priveam icoana Sfântului Nicolae, Crucea și Evanghelia de pe masa acoperită cu pânză albă, tot întrebându-mă cum se poate să auzi o voce și să nu-l vezi pe cel care îți vorbește? Cum să vezi ceva ce nu este al firii și care nu poate fi înțeles cu mintea? Există oare, cu adevărat, o altă lume, îngeri, viață de apoi, Dumnezeu...?

Odată cu aceste gânduri am început să simt că conștiința mea se schimbă foarte repede, ca și cum s'ar fi deschis ceva în mine, lărgindu-mi-se orizonturile în toate sensurile; simțeam cum mă maturizez... Dintr-o dată, copilul Dobrivoie care eram a dispărut și în locul lui a apărut un bărbat – tânăr, copt la minte și puternic.

Am simțit dorința să povestesc cuiva despre vedenia pe care am avut-o; dar m'am răzgândit la gândul că nimeni nu m'ar crede, ba mai mult, m'ar putea considera mincinos, nebun chiar. Abia câteva săptămâni mai târziu am plecat la Mănăstirea Sfântul Roman, la călugărul Efrem, care îmi era tare drag, și lui i-am povestit totul în amănunt. M'a ascultat cu băgare de seamă, a stat puțin să cugete, cântărind în șoaptă cele auzite, iar apoi a dat neîncredător din cap și mi-a spus: „N'aș putea să îți spun, Dobrivoie, despre ce este vorba... Mi se pare ceva de necrezut. Dacă e să mă iau după presimțirile mele, nu prea e de bine... Ar fi mai bine să păstrezi doar pentru tine ceea ce ai văzut și ai auzit!”

Pe atunci eram îndrăgostit de Radmila Mirocevici, fiica șefului de gară. Mereu mă gândeam la ea, fie la lucru, fie la rugăciune... O visam, frumoasă și surâzătoare; mă urcam în podul casei sau fugeam în pădure, unde stăteam îngenunchat cu orele, rugându-mă la Dumnezeu să mi-o dea de soție. Îmi doream din tot sufletul ca și ea să se îndrăgostească de mine și să mă iubească așa cum eu o iubeam. Renunșasem la ideea de a pleca în armată, ba chiar și la dorința de

a pleca din sat. Nu voiam decât să fiu în preajma ei, să o privesc și să mă gândesc la ea. Nu mi se mai părea greu să lucrez la moară, nici să petrec ore întregi în genunchi rugându-mă pentru Radmila; mă făcea fericit doar gândul la ea. Era o dragoste profundă, tristă și dureros de dulce.

Într'o zi trebuia să livrăm niște făină de la moara noastră la casa tatălui ei. M'am arătat gata să fac eu drumul, deși asta era de datoria slugii noastre. Ardeam de dorință pentru ea și foloseam orice prilej de a o întâlni. Eram cuprins de o bucurie nemaivăzută în timp ce încărcam sacii cu făină în căruță. Înghâmând caii, am pornit-o spre ea în galop.

Era singură acasă. M'a invitat să intru și m'a servit cu dulceață de struguri și cu apă rece. Se purta frumos cu mine și se străduia să-mi fie pe plac. Asta mi-a dat curaj să-i mărturisesc că o iubesc de multă vreme, mai mult decât orice pe lume, și că îmi doresc să-mi fie soție. La auzul vorbelor mele, s'a arătat surprinsă, s'a înroșit toată și și-a plecat privirea, neștiind ce să răspundă. După ce și-a revenit un pic, a îndrăznit să mă întrebe:

„Dobrivoie, tu glumești sau vorbești serios?” I-am răspuns că e purul adevăr și că îmi propusesem de mult să îi fac această mărturisire. După ce a stat puțin în cumpănă, a îndrăznit să spună că și ea mă iubește și că ar fi de acord să se mărite cu mine, dar n'ar vrea să rămână la țară, la sapă. De îndată i-am răspuns că nu m'am lăsat cu totul de școală și că sânt gata să continui studiile, dacă ea asta își dorește.

Nu mințeam, știam că pentru ea aș fi în stare să fac chiar și mai mult decât atât. Pluteam de fericire, ca niciodată până atunci, și eram liniștit, ca orice om căruia i s'a împlinit dorința. Ne-am înțeles să nu spunem nimic nimănui, să nu anunțăm oficial logodna noastră până la vârsta majoratului, când ne vom putea căsători. Am pecetluit totul cu un sărut. I-am dat un bănuț de aur, pe care îl luasem cu mine de

acasă, ca zălog al tainei noastre. Ea mi-a dăruit la rândul ei o pereche de șosete de lână și un ștergar.

N'am rezistat însă să nu-i spun mamei. Aveam încredere în ea și eram convins că va fi de acord cu alegerea mea și că va păstra secretul. Habar n'aveam că ai mei aveau pe atunci alte intenții cu mine. Cum fratele mamei nu avea copii, părinții voiau să mă dea lui spre înfiere, să mă mut la el în casă și să îi moștenesc averea. Promisiunea făcută de mine Radmilei le strica socotelile. Când mătușa a aflat ce am făcut, a început să se jelească, zicând că am înnebunit logodindu-mă cu o fată cu pretenții de orășeancă, ce nu vrea să trăiască la țară.

Zile în șir au încercat să mă convingă că nu e potrivită pentru mine, și în cele din urmă au reușit. **M'au pus să îi înapoiez darul. Eram în culmea deznădejdiei, mă rugam de mama să se ducă ea în locul meu, dar nu voia cu nici un chip. „Tu i-ai făcut promisiunea, tu însuși trebuie să rupi logodna! Înapoiază-i darul, dar nu-i cere înapoi bănuțul de aur dăruit de tine!”**

Am fost nevoit să le dau ascultare, așa că am încălecat și am pornit spre ea. Am găsit-o la fântână, spălând vasele. S'a bucurat că mă vede. De îndată s'a oprit din treabă, a alergat spre mine și a prins calul de căpăstru. Eu nu aveam curaj să o privesc în ochi. Nu știam cum să încep, rămăsesem în șa ca o stană de piatră. Neavând încotro, până la urmă mi-am luat inima în dinți și i-am spus că m'am gândit bine și că am hotărât să renunț la înțelegera noastră. La auzul acestor vorbe, ochii i s'au umplut de lacrimi. „Și cu mine cum rămâne, Dobrivoie? Am apucat să-i spun mamei...” Era palidă și tremura toată. Mi se rupea inima și eram pe cale să izbucnesc în plâns. Mă rugam la Dumnezeu să se deschidă pământul și să mă înghită. „Faci cum crezi tu de cuviință,” i-am spus, fără s'o privesc în ochi. I-am aruncat darul la picioare, am întors calul și am gonit spre casă.

Mai bine de o lună m'am ascuns atât de ea, cât și de restul lumii.

Îmi crăpa obrazul de rușine. Nu cutezam să mai privesc pe cineva în ochi.

Pe Radmila am întâlnit-o abia după două luni, la biserică, într’o zi de sărbătoare. Lăcașul era plin de lume, iar eu eram la strană, cu cântăreții. La un moment dat, în timpul liturghiei, privind spre lumea din jur, am zărit-o. Se uita drept spre mine, cu ochii plini de lacrimi. Și astăzi, după mai bine de șaptezeci de ani, simt o durere în piept când mă gândesc la această dragoste a mea și la nedreptatea făcută acelei minunate făpturi. O iubeam pe Radmila și mă rugam zi și noapte pentru ea, iar Dumnezeu mi-a ascultat rugăciunea și mi-a oferit-o în palme ca pe o pasăre, iar eu am înșelat mila lui Dumnezeu și am frânt inima ei feciorelnică.

Atunci am luat hotărârea să plec la acel doctor din Rajani și să îi spun că vreau să mă alătur organizației secrete pentru eliberarea Serbiei. El m’a dus la maiorul de infanterie Tankosici,² principalul organizator și instructor al trupelor.

N’am primit binecuvântarea părinților pentru a pleca la comitații. A fost prima mea mare greșală; nu i-am ascultat pe cei care mi-au dat viață. Îmi pusesem în cap să plec cu orice preț. Mă atrăgeau și poveștile despre eroismul comitațiilor, despre lupta poporului Sârb pentru eliberare, despre răzbunarea pentru bătălia de la Kosovo, despre țarul Lazar și Miloș.³ Simțeam că a venit clipa să se

2 Maiorul Voia Tankosici, conducător al luptelor de partizani („comitete” sau comiți/comitații) în timpul Războaielor Balcanice (1912-1913). Ulterior a fondat organizația secretă *Mâna Neagră*, care avea ca scop crearea unui stat al Slavilor de Sud în jurul Serbiei prin mijloace violente (destabilizarea Imperiului Austro-Ungar prin uciderea împăratului Franz Josef sau a prințului moștenitor Franz Ferdinand).

3 Principele Lazar Hrebelianovici și vasalul său Miloș Obilici, eroi naționali ai Sârbilor, deveniți legendari în urma tragicei lupte de la Kosovopolie (Câmpia Mierlei) din 1389.

îndeplinească acele visuri din copilărie despre eroism și despre slava veșnică. În rândurile poporului creștea dorința de eliberare din robie a tuturor Sârbilor. Circulau tot felul de povești despre crimele înfricoșătoare făptuite de musulmani asupra populației Creștine, despre chinurile, răpirile și pângăririle la care o supuneau. Cine ar fi putut îndura atâta umilință? În noi clocotea dorința de răzbunare. Când necheza un cal, i se porunca: spre Kosovo!

Sub comanda lui Tankosici am învățat pur și simplu cum să ucid cât mai mulți oameni, rămânând în viață. Ne-a învățat cum să mânuim grenada, pistolul, cuțitul; cum să ne luptăm, să ne furișăm, să ne stabilim contactele, să localizăm dușmanul. Eram în stare să țintesc cu pistolul o țigară așezată la o distanță cât cuprinzi cu privirea și să reușesc nouă din zece încercări. Ne-a învățat să-i urâm pe Turci și pe oricare alt dușman, mai mult decât pe diavol și să fim gata să ne dăm viața pentru popor. Eram cuprinși de ură până în măduva oaselor și îmbătați de idealul libertății. Poate că mă aflam pe drumul și la locul nepotrivit, dar așa a fost. Cred că fiecare om ar trebui să lupte împotriva dușmanului, dar sânt adânc încredințat că nu trebuie să-și urască semenii, ci doar răul pe care îl ascund în ei. Am îndurat cinci sute de ani islamul și era firesc să ne dorim din tot sufletul eliberarea de sub robia otomană. Nu cred că atunci puteam să facem asta fără ură și fără marile idealuri ale libertății.

Tankosici ne-a ales pe noi, cei tineri, pentru misiunile secrete, pentru că știa că este nevoie atât de ură, cât și de ascultare oarbă. Oamenii maturi n'ar fi putut și n'ar fi acceptat să facă ceea ce făceam noi atunci.

Gavrilo Princip⁴ era un ins firav, uscățiv, de aceea, Tankosici l-a

4 Membru al organizației secrete *Mlada Bosna (Tânăra Bosnie)* care lupta pentru eliberarea Slavilor de Sud de ocupația Austro-Ungară. Împreună cu Nedeliko Ceabrinovici a participat la atentatul de la Saraievo – pus la cale de organizația *Măna Neagră* – împotriva prințului moștenitor al Austro-Ungariei, arhiducele

respins inițial. Ceabrinovici se antrena cu noi, chiar eram prieteni. Gavriilo era un tânăr orgolios, așa că s'a simțit jignit când a fost respins, cum dealtfel s'ar fi simțit oricare dintre noi. Pentru a ne demonstra atât nouă, cât și lui Tankosici că este demn de încredere, a acceptat să comită atentatul. Acum, ca și atunci, cred că a dat dovadă de bărbăție și de tărie de caracter, așa cum am fost dealtfel instruiți cu toții: s'a urcat pe platforma automobilului și a tras, calm, la țintă, mai întâi în prințul moștenitor, apoi în soția acestuia. Și în fața completului de judecată a avut o ținută demnă, așa cum fusese înțelegerea, și a murit eroic.⁵ De atunci și până astăzi îl pomenesc mereu în rugăciunile mele. Ceabrinovici a aruncat bomba de la distanță. Din punctul de vedere al organizației, s'a comportat ca un laș, fricos și neîndemânatic. Dar, în definitiv, e greu să judeci asemenea lucruri. Și pe el îl pomenesc la rugăciune.

Maiorul Tankosici era un bărbat aprig, o fiară de om. Pentru el, dușmanul nu era mai mult decât un fir de praf; **întotdeauna îl privea** ca pe un om fără cap! **Cu noi, oamenii lui, se purta bine și ne iubea.** Pentru dușmani, însă, era mai rău decât cel mai veninos șarpe, mai rău decât satana! **Se ținea tare mândru; era atât de încrezut, de parcă** ar fi fost mai mare decât căpetenia arhanghelilor. **Întotdeauna sigur** pe vorbele sale, sigur de succesul faptelor pe care și le propunea, reușind de fiecare dată să semene groază în rândul dușmanului.

Începutul războiului, în 1912, ne-a găsit pregătiți de luptă. Am luptat în zona Novi Pazar, Tutin, Graceanița și Suva Reka, fiind susținuți direct de Belgrad. Am trecut granița la Tutin. Eram îmbrăcați elegant, în haine civile, cu pălării pe cap; arătam de parcă am fi plecat la peșit. Principalele noastre arme erau grenadele pătrătoase, de fabricație

Franz Ferdinand, a căruiucidere a dus la declanșarea Primului Război Mondial.

⁵ Autorul face, desigur, o confuzie. Gavriilo Princip a fost condamnat la 20 de ani de temniță și a murit în închisoare, de tuberculoză, în anul 1918.

Sârbească, pistoalele și cuțitele. Aveam oameni de legătură în rândul populației Creștine pe tot teritoriul aflat sub ocupație Turcă. Grupul meu era format din douăzeci și cinci de oameni; toți am reușit să ne strecurăm cu iscusință în spatele liniilor otomane.

Foarte bine antrenați, ne-am apropiat fără riscuri de tabăra otomană, iar la ora fixă stabilită, toți cei 25 am aruncat grenade asupra soldaților inamici luați prin surprindere. Misiunea a fost îndeplinită cât ai bate din palme, după care ne-am făcut nevăzuți și, cu tot atâta iscusință, ne-am regrupat la locul convenit, apoi ne-am apropiat de o altă tabără...

Timp de opt luni am semănat panică și groază în rândurile Turcilor. Pentru ei rămâneam nevăzuți, precum nălucile, și mai periculoși ca fiarele sălbatice. În urma noastră venea armata Sârbă regulată, care, forțându-i pe dușmani să se retragă, înainta spre Kumanovo și Macedonia. Aflasem despre fiecare crimă pe care Turcii o comiseseză față de poporul meu; asta mă îndreptățește, în fața mea și a altora, să lupt nemilos. Nu am găsit nici o justificare pentru Sârbii trecuți la islam, care ne erau la fel de dușmani ca și Turcii. Știam că sântem frați, dar inima lor era otrăvită de sămânța diavolească mahomedană. I-am văzut în geamii rugându-se la Allah, căutând contopirea cu ființa divină. Dar ei se rugau dumnezeului lor să binecuvinteze înrobirea mea ca Sârb.

Respectam instrucțiunile lui Tankosici și făceam instrucție cu conștiinciozitate și tenacitate, pentru a dovedi că sânt demn de a fi părtaș la gloria viitoare. Dar mă cuprindea neliniștea când ascultam vaietele oamenilor loviți de grenadele noastre; în asemenea momente, îmi pieria entuziasmul. Când rămâneam singur, îndeosebi noaptea, îmi tremura inima și eram măcinat de îndoiala îndreptățirii faptelor mele.

Nu știu dacă, pentru cei care pier, înseamnă ceva chinul pricinuit de

glonte, cuțit, grenadă sau de o mână care frânge gâtul; cred că pentru ei nu este atât de important. Dar știu cu siguranță că este important pentru cel care ucide! Noi nu alegeam mijloacele; singurul lucru important era să nimicim dușmanul. Într-adevăr, inima și mintea mea erau otrăvite de ura sădită în noi de Tankosici, și cred că de aceea nu puteam să gândesc limpede.

Visele îmi arătau însă contrariul a ceea ce susțineau Tankosici și tovarășii mei de luptă și a ceea ce îmi dicta conștiința mea patriotică. Ele îmi aduceau, prin semne și simboluri înfricoșate, o suferință asemănătoare cu aceea pe care faptele mele o provocau dușmanilor mei. Visam că mă furișez prin tuneluri întunecoase, săpate adânc sub pământ. Ceva mă apăsa și mă împingea în jos, în întuneric, cu așa o putere, de ca și cum de umerii mei ar fi atârnat greutatea globului pământesc. **În același timp simțeam o frică nefirească, stranie, care îmi dădea frisoane și îmi făcea dinții să clănțane, iar inima părea că o să-mi sară din piept. Ore în șir mă zvârcoleam și țipam în somn.** Îndată ce mă trezeam, săream din pat și îngenuncheam, îmi ridicam mâinile spre cer tremurând, cuprins de panică, **rugându-L pe Domnul Iisus Hristos să mă izbăvească. După ce reușeam cât de cât să mă liniștesc, mă așezam pe marginea patului, neputând să mai gândesc sau să mai fac ceva. Încordat și cu simțurile ascuțite de teamă, ascultam și simțeam în jurul meu suflul rece al morții, care mă înfășura și îmi atingea trupul, trezind în mine groaza. Știam sau mai curând intuitiv că suferința altuia, **agonia altuia, moartea altuia, provocate de mine, se abat ca un blestem asupra mea. Abia după ce treceam prin aceste chinuri ale iadului și mă cufundam în rugăciuni îndelungate, îmi găseam liniștea în lacrimi. Se prelingeau ca un pârau pe obrajii mei, iar odată cu lacrimile se topea și suferința. Le lăsam să alunece liber pe față și să-mi cadă în palmele încrucișate pe piept, ca și când lacrimile ar fi putut să spele faptele de pe mâinile mele...****

Visele erau acelea care mă preveneau că trebuie să-mi schimb comportamentul, dar rațiunea nu accepta ideea renunțării la luptă. **Tânăr** și lipsit de experiență, gândeam în felul următor: strămoșii mei care au luptat acum cinci sute de ani la Kosovo mă îndeamnă să lupt; **toți** cei din jurul meu mă îndeamnă la luptă; eu însumi voiam să lupt! Și atunci de unde veneau aceste vise, **acest fior al morții, această** spaimă și străngerile de inimă – **tocmai la mine, care nu eram un** laș?! **Mai târziu mi s'a arătat, și cu asta m'am și liniștit, că toate** asta se întâmplau pentru că nu primisem binecuvântarea părintească când am plecat la organizație. De aceea, în timpul zilei, dar mai cu seamă în timpul nopții, îngenuncheam și îl rugam pe Dumnezeu să mă mântuiască, deși atunci nu eram foarte convins că El există.

Când m'am întâlnit la un moment dat cu mama, mi-a spus: „**Fiule,** tu nu te aperi pe tine și pe noi, tu ataci oamenii precum lupul oile. Alături de tine nu se află întreg poporul tău, așa cum crezi tu, voi sânteți doar niște inși oarecare. **Crede-mă: nu e deloc bine ceea ce faci! Umblați la voi cu otravă, ca să o înghițiți dacă cumva vă prinde** dușmanul, iar asta, băiatul meu, este păcat de moarte. Omul nu are dreptul să-și ia singur viața, pentru că nu el și-a dăruit-o!” Abia atunci am reușit cât de cât să pricep de unde atâta teamă și atâtea coșmaruri **la mine.**

Când armata Sârbă a intrat în Macedonia, pe noi toți, voluntarii minori, ne-au trimis acasă. Am fost foarte fericit când am ajuns să-mi revăd satul și familia. I-am îmbrățișat pe toți pe rând și am plâns de fericirea revederii. Am căzut în genunchi și, cu căință, le-am cerut părinților să mă ierte că am plecat fără binecuvântarea lor.

Am uitam foarte repede suferințele prin care am trecut; **acasă mă** simțeam ușurat, eram vesel și liniștit. **Eliberată de tensiune, întreaga** mea ființă înflorea. **Nu conteneam să îngân un cântec. Mă bucuram** de fiecare dată când auzeam de vreo victorie a armatei noastre. Mica

Serbie, căreia i se mai spunea și „Provincia europeană,” a reușit să înfrângă armata otomană. Și-a eliberat poporul, a cucerit regiunea Skadar de la Turci și a restituit-o Sârbilor din Muntenegru, pentru Bulgari a eliberat Edirne, iar pentru Greci - Pelagonia!

Imperiul Otoman a făcut mult rău poporului Sârb, din toate punctele de vedere, dar n'a reușit să ne ia credința și dârzenia. Din cauza numărului mare de tineri căzuți pe câmpul de luptă înainte de Primul Război Mondial, femeilor din Serbia li se cerea să nască cât mai mulți copii; pentru întreprerea sarcinii se dădeau pedepse cu închisoarea. Primul născut băiat era scutit de armată, având datoria să-și ajute părinții la creșterea surorilor și a fraților mai mici. Capul familiei era și stăpân, și administrator, și, într'un anume fel, preotul familiei. Se trăia în bordeie acoperite cu șită și în colibe. Erau puține casele cu paturi, de obicei oamenii dormeau pe pământul bătătorit, pe rogojini sau pe piei și paie, în jurul vetrei. Cuptoarele se aflau în fața casei, iar focurile se întrețineau toată noaptea cu surcele, buturugi și crengi. Pâinea era făcută cel mai adesea din mălai, iar la gătitul mâncării se foloseau cartofi, fasole, varză, brânză, zer, carne uscată, slănină și pastramă. Încă de pe vremea cneazului Milan Obrenovici, aproape în fiecare casă Sârbească puteai găsi pastramă. Școlile erau organizate pe lângă mănăstiri și biserici, unde călugării îi învățau pe copii să scrie și să citească. Cel care alegea să fie preot trebuia să stea doi ani la mănăstire pentru a învăța să trăiască o viață cinstită, după poruncile Domnului, să scrie și să citească, ca să fie în stare să țină singur slujba și să cânte din cărțile bisericești. În ciuda sărăciei, oamenii erau uniți. Rudele, bătrânii, nașii, fetele, femeile erau respectați cu toată sfințenia. Dacă cineva avea nevoie de nași, atunci îl alegea numai din rândurile oamenilor cinstiți și respectați.

Îl alegeau pe acela harnic, prețuit de toată obștea. Se ducea la acesta acasă și, căzând în genunchi, i se adresa: „În numele Domnului și al Sfântului Ioan Botezătorul, te vreau de naș care să îmi botezi și cununi copiii și să îmi aduci fericirea în familie.” După ce acesta își dădea încuviințarea, oaspetele se ridica de la pământ, săruta mâna și pieptul nașului.

Nașul era respectat ca un sfânt. De aceea, de cele mai multe ori acesta se căuta într'un sat vecin, pentru a evita prea desele întâlniri, care ar fi putut duce la un schimb de vorbe neplăcute. Nașul era prezent la orice sărbătoare din casă, el bucurându-se de cel mai mare respect. Când intra în băătătură, toți cei ai casei, începând de la copii și până la cei mai în vârstă, îi sărutau mâna și pieptul în dreptul inimii, chiar dacă era un om foarte tânăr.

La măritiș și la însurătoare, cei mai bătrâni căutau să afle de la alții despre fată sau despre mire, despre prietenii acestuia, despre zestrea fetei și darurile pe care urmau să le primească la nuntă. Bărbații se înfrânau de la intimitatea cu femeile în timpul postului și în timpul sarcinii, unii chiar pe toată perioada alăptării copilului, care putea dura și doi ani. Se cânta la cobză, la cimpoi și la fluier. Printre Sârbi nu exista legea Talionului; acel obicei crud nu a pătruns în rândurile Creștinilor.

Oamenii se ferau să păcătuiască și se temeau de păcat ca de diavol. **Erau convingși că au fost osândiți la robia otomană cinci sute de ani din cauza păcatelor și a încălcării sfintelor porunci.** De aceea, pe lângă cele patru posturi principale, înainte de fiecare praznic se abțineau de la hrană, băutură și împreunare trupească, precum și de la vorbe și gânduri urâte, în nădejdia că Dumnezeu o să-și reverse mila asupra lor.

Chinuit timp de secole de către otomani, poporul Sârb a înțeles că izbăvirea îi poate veni doar cu ajutorul Domnului, prin unitate

și iubire frățească, și de aceea era credincios și de înaltă ținută morală, obișnuit cu rugăciunea și cu răbdarea, ca puține popoare de pe lumea asta. Prin sate mai găseai și oameni nebuni. Nu erau spitale pentru ei, familia îi îngrijea sau îi ducea la mănăstire pentru rugăciuni și dezlegări. În relațiile dintre oameni, la cel mai mare preț erau viața cinstită și munca. Hoțului i se spunea pe nume: hoț, leneșul era leneș, păcătosul – păcătos. Fetele purtau straie lungi, astfel încât glezna nici să nu se zărească. Era mare rușine și scandal pentru familie, dar și pentru întreg satul, dacă se întâmpla ca vreo fată nemăritată să nască. De aceea, în anii de secetă, se spunea că aceasta este o pedeapsă pentru că vreo fată din sat a avut un copil din flori, pe care l-a ascuns într’o scorbură în pădure. Se zicea că seceta va dura până când bastardul va fi sfâșiat de fiarele sălbatice sau mâncat de păsări, furnici sau viermi. La fel se spunea și pe vremuri ploioase: trebuie să așteptăm ca pruncul să putrezească și să fie dus de ape pentru ca vremea să se schimbe.

Nu erau mulți haiduci pe atunci, iar cei care erau se ascundeau prin păduri furau animale noaptea sau jefuiau călătorii la drumul mare. Poporul le spunea hoți. Pe capul unora dintre ei se puneau preț cincizeci de ducați. Însă de ei se ocupau mai mult jandarmii, populația nu prea era încântată să participe la putere. Se știa că nu este bine să faci asta. Un haiduc pe nume Antonie a fost ucis de un țăran, care a încasat recompensa. Mai târziu, acestuia i s’au născut copii schilozi. Oamenii, văzând aceste lucruri, înțelegeau că lui Dumnezeu nu-i place ca omul să-și ucidă aproapele, fie el haiduc sau hoț.

Până în 1912, **coțcarii** își făceau „meseria” la vedere. Pentru „munca” lor pe la târguri, din piețe și birturi, plăteau impozitul. Era obiceiul ca înainte de orice adunare populară, toboșarul să atragă atenția oamenilor că în zonă se află coțcari. Jandarmii erau obligați

să-i apere pe cei care erau înregistrați oficial, cu legitimație, dar dacă cineva îl surprindea pe cartofor că trișează și dacă se ajungea la cer-turi sau chiar la omor în timp ce jandarmul nu era de față, cel păcălit nu plătea pentru fapta sa.

Ne iubeam țara, regele și guvernul. Statul nu își jefuia poporul. Optzeci la sută din populația Serbiei era formată din țărani. La vre-mea aceea, nu era o prăpastie între bogați și săraci. Diferențe mari între oameni au apărut abia între cele două războaie mondiale, odată cu înființarea Iugoslaviei.

Oamenii aveau milă de cerșetori și de săraci. Îi considerau frații lui Iisus, îngeri, așa că fiecare dădea bucuros celui nevoiaș. Nu s'a pomenit între Sârbi ca cineva să fi murit de foame. Atunci când băteau clopotele la biserică, oamenii se opreau din orice muncă, fie în casă, fie la câmp. Se întorceau cu fața spre biserică, își făceau semnul crucii cu capetele plecate și se rugau lui Dumnezeu tot tim-pul cât băteau clopotele. Dacă preotul venea în vizită la ei, toți lăsau treaba la o parte și se îndreptau spre el, pentru a primi bine-cuvântare. Când fulgera sau pe timp de vreme rea, oamenii se fe-reau de cei despre care se știa că îl hulesc pe Dumnezeu, de teamă să nu pățească ceva în preajma lor.

Familia mea era una dintre cele înstărite. Pe lângă pământ, noi aveam și o moară. Tatăl meu obișnuia să le dea făină săracilor și să îi ajute să își lucreze pământul. I s'a întâmplat însă ca o dată să alunge de la moară o femeie săracă. Îi dăduse deja făină în două-trei rânduri, după care a refuzat să-i mai dea, spunând că trebuie să muncească și ea pentru a câștiga pâine pentru copiii ei. Bărbatul bieteii Mida – pentru că așa o chema pe femeie – era argat la o familie. Trăiau într'o colibă, copiii erau mici, așa că femeia nu putea munci, iar câștigul bărbatului nu le ajungea pentru a hrăni atâtea suflete. Mai târziu, când tata a aflat cum trăiau, n'a conținut să se

căiască pentru că nu i-a ajutat; chiar și la spovedania de pe patul de moarte i-a mărturisit acest lucru preotului ca fiind cel mai mare păcat al lui.

Mama iubea oamenii, îi ajuta pe sărmanii aflați în nevoie și în necaz, și suferea când cineva era la ananghie. Îmi amintesc de sărmanul Iefta, care în sat avea faimă de leneș. Pentru el, împărăția și bogăția veneau odată ce se coceau dudule. Se hrănea cu dudule și dormea la umbră. Cu toate acestea, nu voia să muncească nimic, nici chiar pe bani. Mama mea nu putea să se uite la el cum moare de foame și i-a oferit mâncare. Dar el nu a vrut să primească o pâine nemuncită; a refuzat pomană foarte demn. De nenumărate ori, mama l-a rugat să trebăluiească acolo, ceva, pentru a-și câștiga banii de pâine, dacă tot nu voia să primească de pomană. L-a rugat de câteva ori să taie lemne, în schimbul unei mese. Dar de câte ori a acceptat, a făcut-o doar ca să o ajute pe mama, ca să-i facă plăcere și să scape de gura ei. Mama mea era o femeie milostivă. Se bucura când avea prilejul de a ajuta oamenii nevoiași.

În timpul pe care l-am petrecut în sat, am lucrat pe lângă casă, la câmp și la moară. Toți luptătorii se întorseseră de pe fronturile cu Turcii, Bulgarii și Albanezii. Morții i-am îngopat și i-am jelit. Răniților li se vindecau rănilor.

Pacea n'a durat mult. Se simțea o neliniște prevestitoare de război și se vorbea doar despre luptele ce aveau să vină. Știam că sântem ca sarea în ochi pentru Austrieci și pentru Bulgari și că aceștia n-or să ne dea pace multă vreme. Trăiam fiecare zi de parcă ar fi fost ultima înainte de despărțirea de cei dragi.

În acest răgaz m'am odihnit și m'am refăcut, atât sufletește cât și trupește, din războiul cu Turcii. Mai glumeam cu fetele, pe câte una

o mai mângâiam sau o mai sărutam pe obraz, profitând de sensibilitatea acesteia, datorată apropiatei despărțirii.

După ce Gavriilo Princip i-a ucis de Vidovdan⁶ 1914 pe Arhiducele Franz Ferdinand și pe Arhiducesa Sofia, și după ce a expirat ultimatumul Austro-Ungariei dat Serbiei, a izbucnit războiul. Îndată după mobilizare, cei doi frați ai mei mai mari au încălecat pe cai și au plecat, iar eu am rămas acasă, neavând încă vârsta pentru recrutare. Am hotărât însă să plec și eu la război, ca voluntar. Ce mă gândeam eu? Încotro va merge oastea Sârbească și poporul, acolo trebuie să fiu și eu. Sânt pregătit de război, doar am mai luptat, și cum să stau acasă când ceilalți își apără țara?!

Acum îmi era limpede deosebirea dintre a lupta ca militar înrolat în armată, care își apără poporul și pe sine, și a lupta în organizațiile secrete. Nu mai simțeam muștrări de conștiință că voi fi iarăși în situația de a ucide oameni; somnul îmi era liniștit, visele senine și odihnitoare. Eram foarte pornit împotriva Austriecilor. Nici nu apucaserăm bine să scăpăm de Turci și să simțim gustul libertății, că Viena ne-a și atacat, în nădejdea că, istoviți de luptele de dinainte, vom fi ușor de învins. Se zvonea că dușmanii noștri – iar printre ei se aflau și Slavi, vecini de-ai noștri – se bucură și ciocnesc cupele victoriei în cinstea îngenunchierii și distrugerii definitive a poporului Sârb.

Mare ne era dorința de libertate și aveam multă încredere în puterea oștirii țării.

Frații luaseră cei doi cai ai gospodăriei, așa că l-am rugat pe tata să îmi cumpere și mie unul. Dar el ar fi vrut să mă trimită la trupele de infanterie. Nu m'am învoit la aceasta; l-am tot rugat și i-am spus că, fără cal, voi muri mai curând. Abia după multe rugăminți s'a înduplecat să îmi îndeplinească dorința. Am plecat împreună la Svilaină, unde am cumpărat un exemplar de rasă, cu stea în frunte.

⁶ Ziua Sfântului Vid, sărbătorită de Sârbi pe data de 28 Iunie (15 Iunie pe stil vechi).

Eu însuși i-am cercetat copitele, **grumazul, crupa, dinții, pentru a** mă încredința că este cu adevărat calul potrivit pentru un adevărat călăreț.

Am fost trimis ca voluntar la Tabanovaț, acolo unde se varsă Drina în Sava, și îndată am intrat în luptă. Nu-mi era frică de război, îl mai trăisem în vremea comitațiilor. Încă de la primele confruntări, ofițerii m'au remarcat și m'au îndrăgit, deoarece eram tânăr, iscusit și curajos. I-am bătut pe Austrieci la Ter, Kolubara, în apropiere de Belgrad și pe alte fronturi de-a lungul Serbiei. Frații noștri Slavi – Cehii, Croații, Slovenii și Sârbii din Bosnia și din Voivodina – au refuzat să lupte împotriva noastră, și cei care au putut au dezertat din armata Austro-Ungară și s'au predat. Își doreau ca învingătorii să fim noi, și nu Austriecii. Tocmai de aceea mi-am dorit să-i răpun cu sabia din goana calului pe Austrieci, care îi forțau pe frații noștri să lupte cu de-a sila împotriva noastră. Atunci am avut prilejul să văd ce grozavă este cavaleria când forțează o armată să se retragă: pentru Austrieci, noi eram Judecata de Apoi și pedeapsa lui Dumnezeu.

În acest asalt, în satul Kopljara de lângă Arandjelovaț, **chiar după** ce am tras ultimul cartuș din carabină și am scos sabia din teacă, un glonte mi-a lovit calul chiar în inimă; s'a prăvălit ca secerat, **iar eu** am zburat pe deasupra lui cu sabia în mână, căzând la pământ zece metri mai încolo. **Și pentru că rămăsesem fără cal, m'au trimis la trupele pedestre, în Regimentul 12 Infanterie.**

În puținele momente de răgaz dintre lupte mă rugam lui Dumnezeu să ocrotească micul meu popor și să îl ajute în lupta lui dreaptă pentru libertate. **Câteodată stăteam la rugăciune toată noaptea. Mă rugam** pentru Serbia cu mai multă râvnă și credincioșie decât pentru Radmila Mirocević, prima mea iubire. **Aceste rugăciuni îmi dădeau** putere și îndrăzneală. **Mă înarmasem cu pușcă și grenade, găseam** mereu cel mai potrivit loc și cel mai prielnic moment pentru atac, **îl**

înconjuram pe dușman sau mă strecuram târâș și loveam, **fără să mă** tem de numărul potrivnicilor..

După ce l-am bătut pe Pociorek și după i-am făcut de răs armata în fața lumii, în Decembrie 1914 am fost trimis acasă, fiind considerat prea tânăr chiar și pentru un voluntar. Dar, ca bun luptător, am fost decorat cu șase medalii. Însă prea puțină vreme am stat acasă ca om liber; curând au început noi lupte, încununate de victorii sau de înfrângeri.

Am devenit major și apt de armată în 1915. În armata Sârbă, noi, cei născuți în anul 1896, eram cam 36.000. În acel an, în luna August, armata noastră și-a început retragerea prin Kosovo spre Albania.

Când am părăsit pământul țării, trist, cu inima strânsă și abătut, am simțit că mă paște un rău mare, și că pentru prima dată de la începerea războiului mă așteaptă zile grele. Dușmanul cu care ne luptam și care ne forța să ne retragem era bine echipat, bine hrănit, dar și crud, asemenea fiarelor sălbatice. Nu doreau doar să ne alunge sau să ne ia prizonieri, ci erau însetați de sângele nostru și doreau să ne nimicească cât mai repede și astfel să șteargă pentru totdeauna numele de Sârb de la Dunăre și până la Marea Adriatică.

Îi așteptam câte douăzeci în ariergardă și îi țineam în loc până ce grosul trupelor se îndepărta, apoi ne retrăgeam și noi. **Eram bun țintaș, dar nu îmi plăcea să iau dușmanul în cătare și să îl împușc ca pe o jivină. Dar nu mai aveam ce face, trebuia, făceam parte dintr-o armată care se retrăgea. Trăgeam cu mitraliera în plin. Cred că mulți au căzut atunci de mâna mea.**

Sfârșiți de marșul neconținut, zi-noapte, la un moment dat ne-am culcat în niște paie să ne odihnim. **Era pe undeva pe lângă Novi Pazar, iar eu am adormit îndată. Am fost trezit brusc de un schimb**

de focuri; țâșnind din fân, încă buimac, m'am nimerit direct pe linia de tragere a soldaților Austrieci. Trăgeau ca la o vânătoare de iepuri. Când m'au observat acolo, în paie, buimăcit, au început să râdă. Nici urmă de tovarășii mei; armata plecase, iar eu rămăsesem singur acolo, în culcuș. Însăpăimântat, mă gândeam cu disperare ce să fac. Am văzut în apropiere o râpă adâncă, înconjurată de copaci. Am făcut încetișor un pas într-acolo, fără să pierd din ochi dușmanii, care se apropiau de mine cu arma la ochi, siguri că le-am căzut în plasă și așteptând momentul potrivit să mă doboare ca pe o căprioară. Am mai făcut doi pași. Mă uitam și eu spre ei zâmbind, ca și cum n'am fi fost dușmani, ci copii care se joacă de-a războiul. Am făcut un ultim pas și dintr-o dată m'am aruncat cu capul înainte în râpă. S'a dezlănțuit o ploaie de gloanțe; cădeau peste mine frunze și crengi. M'am rostogolit pe pantă vreo cincizeci de metri, apoi m'am ridicat și am luat-o la fugă de-a lungul pârâului. Cel mai rău mi-a fost când au început să mă țintească cu aruncătoarele de mină. Proiectilele explodau când în fața, când în spatele meu. Am reușit ca prin minune să scap cu viață.

Când mi-am ajuns din urmă camarazii, **i-am întrebat:**

„De ce nu m'ați trezit când ați plecat?!”

„Păi ești soldat sau nu ești? **Ce, trebuie să te trezească cineva?!”**

Mă crezuseră deja mort.

Din Kosovska Mitrovița am ajuns la Jur,⁷ în Albania; apoi am înaintat prin Pişkopi⁸ până la Struga.⁹ De la Struga am pornit spre Bitolia, cu intenția ca de acolo să ajungem la Salonic. Din păcate, armata Greacă nu ne-a permis să facem acest lucru. Din Bitolia ne-am întors la Djavato,¹⁰ unde am avut o confruntare cu Bul-

7 Localitatea se află de fapt în Kosovo.

8 Sau Peshkopi, localitate în Estul Albaniei, spre granița cu Macedonia.

9 Oraș situat astăzi în Republica Macedonia, pe malul Lacului Ohrid.

10 Localitate în Republica Macedonia de astăzi, la Est de Bitolia.

garii. Apoi, trecând prin Ohrid, ne-am întors la Struga; și aici ne-am luptat vreo două zile cu Bulgarii. La Ohrid s'a petrecut ceva despre care mi-e greu să vorbesc fără să plâng. Niște localnici filobulgari ne-au trădat. Le-au dezvăluit acestora locul în care erau ascunși patru sute cincizeci de copii Sârbi. Bulgarii i-au înconjurat și i-au ucis până la unul! La Ohrid s'a păstrat până astăzi cimitirul în care sânt înmormântați acești copii. Dar adevărul despre martiriul lor nu a fost niciodată făcut cunoscut.

După aceea am trecut din nou în Albania, în localitatea numită Gefazan.¹¹ Acolo ne-am distrus singuri tunurile, am dat foc căruțelor și am omorât boii. Doar caii de tracțiune i-am luat cu noi. Am pornit la un drum lung și necunoscut, peste munți. În jur nu vedeai nimic, nici un copac, nici iarbă, doar piatră seacă. Nici zăpadă nu era. Am mâncat fasole crudă, orez, făină. Câteodată, făina ne înfunda căile respiratorii, sufocându-ne. Mulți au murit de foame. Au supraviețuit doar cei mai descurcăreți, care au reușit să-și procure pâinea. Cine mai stătea să numere morții? Întinși pe stâncile golașe, epuizați, înghețați, șopteau cu glas tot mai stins: pâine, pâine, pâine... Se stingeau cu această dorință în inimă și în priviri.

În Decembrie 1915 am ajuns în câmpia Elbasan. Aici creșteau copaci, așa că am putut face focul și, pentru prima dată după multe zile, am fiert fasole. Elbasan a fost cel mai frumos loc văzut în viața mea de până atunci. Totul era minunat: un șir de lămâi, un șir de portocali, un șir de măslini, apoi din nou lămâi și tot așa până în zare... Ne-am oprit puțin și în localitatea numită Micul Belgrad, unde a trăit cândva Iovan Vladimir,¹² și apoi am pornit mai departe.

11 Transcriere greșită a numelui localității Cafasan (în Albaneză Qafë Thanë), localitate situată pe granița Macedoneano-Albaneză, la 10 km de Struga.

12 Conducător al Muntenegrului în sec. IX-X. A pățimit o moarte mucenicească și este socotit primul Sfânt Sârb. Moaștele lui se află astăzi la mănăstirea Ortodoxă ce îi poartă numele din localitatea Elbasan – Albania.

Pe tot parcursul drumului, din spatele fiecărei stânci, din fiecare râpă, Albanzii ne așteptau cu puștile încărcate. **Trăgeau în noi ori de câte ori aveau ocazia. După ce ucideau, luau armele, hainele și lăsau trupurile la marginea drumului, neîngropate, ca pe mârțoage.** Mulți soldați de-ai noștri au avut soarta asta. Nu atacau când eram în grupuri mai mari, nu îndrăzneau să intre în luptă deschisă. Nu am cuvinte să îi descriu pe acești oameni, **nici să îmi aștern impresiile despre ei. Erau teribil de cruzi. Dar când prindeam noi pe câte unul și îl strângeam puțin cu ușa, ne pupa picioarele, făcându-se una cu pământul ca să scape cu viață.**

Pe parcursul aceluia marș nu ne gândeam decât cum să supraviețuim și cine pe cine va ucide și când. **Nici lui Dumnezeu nu ne mai rugam pentru ajutor și mântuire. Rămas la mila dușmanilor, mă încredeam doar în mine și în tovarășii mei. Dar în cele mai grele momente îmi aminteam de vedenia avută în curtea casei părintești și de glasul care îmi spunea că voi merge departe spre Sud, că voi vedea multe țări și că mă voi întoarce acasă după ce mi se vor vindeca toate rănilile. Îndeosebi îmi aminteam de acea parte în care mi s'a vorbit despre întoarcerea acasă.** Acest lucru mă încuraja și îmi însufla speranța că voi supraviețui războiului.

Eram convinși că patria noastră, Serbia, s'a destrămat, și că vom fi emigranți pe viață. Ne simțeam groaznic, eram cei mai nefericiți oameni de pe pământ. Doar pe cei rămași acasă – femeile, copiii și bătrânii din lungul și latul Serbiei, precum și pe Muntenegrenii care capitulaseră – ni-i închipuiam mai nefericiți decât noi, robi în mâinile Austrieicilor și ale Bulgarilor. Ne consola ideea că eram ceva mai bine decât ei, măcar nu eram robi. Și știam prea bine că de această nenorocire a Sârbilor se bucură chiar și vecinii noștri frați de sânge, dar cel mai mult – credeam noi – Franz Jozef și papa de la Roma.

Ne-am îndreptat apoi spre Kavaie și Fier. **Am traversat trei râuri: Șkumbin, Seman și Viose, și am ajuns în Vlore. De acolo am pornit pe mare, cu nave Italienești, direct spre Insula Vido.**¹³

Din cei 36.000 din leatul 1896, câți am pornit pe drumul prin Albania, am rămas doar 6.000, și din aceștia doar jumătate în putere și fără răni grave. Cei mai mulți au murit de foame și nu de mâna Bulgarilor sau a Albanezilor.

Mii de mame și de tați, de surori și de frați îi plângeau pe cei dispăruți în războiul cel mare. **Și noi, supraviețuitorii, îi plângeam, dar pe de altă parte ne bucuram că scăpaserăm noi cu viață. De la Krușevaț la Valona n'am primit decât trei rații și puțină făină.**

De pe Insula Vido ne-a preluat nava-spital cu însemnele Crucii Roșii spre Biserta.¹⁴ **Am călătorit douăzeci și șapte de zile pe mare, apoi cu trenul până la spitalul din Sidi-Abdallah**¹⁵.

Abia după ce ne-am mai înzdrăvenit puțin, cei care credeau în Dumnezeu au început să se roage și să nădăjduiască la mântuire. Ne-au spus că mântuire fără încercări nu se poate, așa cum nu există înviere fără moarte. Ne țineau discursuri de îmbărbătare. Încurajat de preot, țineam și eu cuvântări în fața soldaților. Nu îmi amintesc întocmai ce am spus atunci, dar știu că îi încredințam că ne vom întoarce acasă, că vom avea parte de victorie și de glorie. Când am terminat de vorbit, preotul m'a întrebat: „Tu chiar ești sigur că te vei întoarce acasă?”

„Da, sânt sigur!” **i-am răspuns. „Mă voi întoarce mai sănătos decât sânt acum.”**

Am rostit aceste vorbe, **încurajat fiind de vedenia mea, în care începusem să cred tot mai mult.**

13 Insulă situată în apropiere de Corfu.

14 Localitate din Nordul Africii (Tunisia de azi).

15 Localitate situată în apropiere de Biserta, vezi nota precedentă.

La Sidi-Abdallah am rămas cam patru luni; m'am refăcut și chiar mă făceam util și pentru alți răniți. Apoi, pe același drum, m'am întors la Biserta, de unde am pornit spre inima Africii, în localitatea numită Lazuaz.¹⁶ Timp de o lună am fost instruiți pentru luptă, primind armament și echipament noi.

Abia după ce am văzut cât de bine dotată este armata aliată, am început să sperăm la întoarcerea în Serbia, deși mai aveam urme de îndoială la gândul că acolo ne așteaptă o mare forță militară. Despre întoarcerea acasă scriau și ziarele tipărite în limba Sârbă cu alfabet chirilic.

La Sidi-Abdallah, în Africa (în 1916), la un moment dat ne-au scos din cazarmă și ne-au dus într'o altă clădire, unde ni s'a ordonat să trecem printr-o încăpere unul câte unul. Am văzut două femei așezate în paturi de spital; erau paralizate și semiconștiente. Doctorii le-au dezvelit de la brâu în jos, iar ofițerii ne-au ordonat să le privim cu atenție. Nefericitele nu mai aveau nici piele, nici carne între picioare; se vedeau doar oasele galbene și murdare, și intestinele. Ne-am simțit parcă loviți cu parul, am amuțit, gâtuiți de acea priveliște înfiorătoare. În jur plutea o miasmă insuportabilă. Am aflat că sârmanele nu mai aveau de trăit mai mult de 48 de ore. Apoi ne-au dus într'o altă încăpere, unde ne-a întâmpinat aceeași duhoare. **Acolo ne-au arătat un bărbat căruia i se tăiasse bărbăția.** Și despre el am aflat că va muri curând. **Colonelul ne-a spus apoi:** „La noi, în Serbia, aceste boli nu există. **Aici însă și pe voi vă paște** aceeași primejdie, **deoarece este o boală foarte răspândită. Dacă nu** vă temeți de Dumnezeu atunci când preacurviți, măcar de sifilis să vă temeți!”

¹⁶ Localitate din Nordul Africii (Tunisia de azi).

Noi însă eram bărbați tineri, și dezgustul și teama pe care le-am resimțit în clipa aceea au trecut repede. La Lazouaz era o școală de subofițeri pe care o conducea Colonelul Tomici. Avea o soție tânără și foarte frumoasă. Ne tot foiam pe lângă ea și eram fericiți dacă se învrednicea să ne arunce o privire. Era singura Sârboaică pe care aveam ocazia să o privim după atâtea patimi îndurate. Puterile ne reveniseră, și odată cu ele și dorințele. Am uitat repede de bolnavii de sifilis și toți visam la tânăra coloneleasă. Mirosea ca poienile de acasă și ca livezile în floare, ca salcâmul, ca liliacul. Părul negru pe care îl purta împletit cunună, ochii, gâtul și pieptul alb trezeau în noi speranța și dorința de viață. Toate acestea întruchipau Serbia după care tânjeam, în ea ne vedeam părinții, frații, surorile. O iubeam mai mult decât ca pe o femeie frumoasă.

La Biserta încă nu se auzise de comuniști. Abia în 1917 am aflat că la Salonic a avut loc o revoltă comunistă a unei divizii Rusești. Francezii i-au dezarmat pe militari și i-au internat într'un lagăr, înconjurat cu sârmă ghimpată. Printr-un concurs de împrejurări, la un moment dat am primit ordin să plec acolo, ca gardian, pentru două luni. Lagărul era situat la Mikra, lângă Salonic. Prizonierii ne spuneau că nu e nevoie să mai luptăm în război și să ne vărsăm sângele pentru bogătași și pentru cămătari, că muncitorii, țărani și proletarii din toate țările trebuie să se pună de acord și să depună armele, pentru a se elibera de tirania burgheziei. Mi se părea cu adevărat frumos ceea ce spuneau ei, chiar îmi plăcea. Dar în același timp eram conștient că Austriecii și Bulgarii nu vor lăsa armele până nu ne vor înrobi și nu ne vor exploata pe noi, Sârbii, și că la rândul nostru numai cu arma putem să învingem pentru a întoarce la căminele noastre și pentru a ne elibera patria.

Pe când îi păzeam pe Rușii răsculați, am întâlnit și doi monahi Sârbi de la Sfântul Munte. Unul dintre aceștia se numea Vikentie Jovici, și era ieromonah, stareț al unei mănăstiri din Serbia. Pot spune că, în ultimii ani, privisem moartea în ochi, înfometat, înghețat sau în luptă corp la corp cu dușmanul, cu cuțitul, cu pușca sau chiar cu mâinile goale. Fuseserăm puși pe fugă, decimați, dușmanul bucurându-se de nenorocirea abătută asupra noastră, făcându-ne să regretăm și clipa în care am văzut lumina zilei. Mulți dintre camarazii mei și-au dat viața în chinuri groaznice, răpuși de furie și cruzime. Am crezut că până și cel mai mare rău poate fi ținut în frâu, dar se pare că răutatea omului este neîntrecută. Îmi părea că, odată cu începerea războiului, tot ceea ce este bun în om piere, rânduindu-se legea celui mai puternic și lăcomia generală.

Pe când stăteam deoparte și ascultam spusele blânde ale celor doi monahi athoniți, văzând iubirea și căldura din ochii lor și cumpătarea cu care vorbeau, aproape că nu-mi venea să cred că mai sânt pe lume astfel de oameni, fără viclenie și fără ură. Mi se păreau atât de ireali, de neobișnuiți, deși mai cunoscusem monahi în copilărie. În apropierea lor, mă simțeam cuprins de o bucurie lăuntrică care-mi încălzea inima. Uitam de război și de ceea ce mă mai putea aștepta. Adâncit în propriile gânduri, cufundându-mă în mine însumi, mi-am amintit de Dumnezeu și de vedenia avută înainte de război. Pentru prima dată mi-am spus răspicat: Dobrivoie, ai trecut prin multe țări, ai ajuns într'o țară îndepărtată din Sud, aceasta este dovada că vedenia a fost adevărată. În ceea ce privește rănile ce mi-au fost prevestite, știam că mai urmau și alte lupte. Mi-am revăzut întreaga viață într'o clipită și am simțit deasupra o putere din ceruri, care mă încredința tot mai mult că Dumnezeu există.

Monahii se întorceau de la Paris, **unde își terminaseră studiile teologice**. Vikentie Jovici **mi-a dăruit** *Filocalia* tipărită în limba Rusă. **Ca**

gardian al lagărului de comuniști de la Mikra, citeam din această carte despre trăirile duhovnicești a unor sfinți părinți ortodocși. Când au plecat mai departe, monahii mi-au lăsat și alte cărți. Le citeam de la răsăritul și până la asfințitul soarelui, dar și peste noapte, la lumina lămpii. Mă descurcam mai bine cu Rusa decât cu Slavona. Cu toate acestea, *Filocalia* nu o puteam înțelege încă foarte bine.

Când m'am înzdrăvenit cu totul după calvarul traversării Albaniei, am fost trimis pe frontul de la Salonic, în Munții Meglen;¹⁷ am fost repartizat în Compania a doua, Batalionul II, Regimentul XII Infanterie – „Regimentul Țarul Lazăr.”

La început am fost încartiruit în locul numit Kraviciki Potok. Distanța dintre tranșeele noastre și cele ale Bulgarilor nu era mai mare de șaptezeci de metri. Din când în când ne atacam unii pe alții, hărțuindu-ne și ziua, și noaptea. Totul a fost în regulă până când inamicul s'a dotat cu o armă de tranșee numită merzer.¹⁸ Din acel moment, viața noastră s'a transformat într'un iad. Ne țineau tot timpul în vizor cu acel tun blestemat și de multe ori ne și nimereau. Artileria noastră nu reușea să distrugă merzerul, pentru că eram prea aproape unii de alții, și era pericolul să ne lovească și pe noi.

Îmi amintesc o anumită întâmplare de parcă s'ar fi petrecut ieri. Eram de gardă între cele două tranșee. Avanpostul nostru, săpat în pământ și acoperit cu crengi groase, cu saci de nisip și camuflat cu iarbă, avea trei ochiuri de tragere: la stânga, la dreapta și central, pentru a te putea apăra din toate părțile în caz de atac. Era noapte, în jur de ora 11, sau poate trecut de miezul nopții, nu îmi amintesc exact, când o voce m'a strigat pe nume și mi-a spus: „Fugi, Dobrivoie, dacă nu vrei să mori!”

17 Munți în Nordul Greciei, la frontiera cu Republica Macedonia de astăzi.

18 Pronunție populară pentru *Minenwerfer*, un tun ușor, de tranșee, folosit de armata Germană în Primul Război Mondial.

M'am cutremurat, presimțirile mă îndemneau să ies repede din avanpost și să alerg spre tranșee. Nu au trecut nici cincisprezece secunde, și un proiectil tras cu merzerul a căzut chiar pe avanpost și, străpungând acoperișul și rupând în două banca pe care tocmai stătusem, s'a înfipt în podea cam la un metru adâncime și apoi a explodat. Sufitul exploziei m'a izbit cu capul de zidul adăpostului; deși aveam caschetă, lovitura m'a zguduit puternic. Năucit, m'am temut că sânt grav rănit. Dar îndată ce am deschis ochii și m'am ridicat, am văzut că sânt nevătămat. Datorită acelu glas venit din necunoscut am scăpat de la o moarte sigură.

În anul 1917 duceam mari lupte cu Bulgarii și Austriei, în zonele Obla Ciuka și pe muntele Kojuh. Ne luptam cu tunuri și cu armament ușor, și adeseori eram nevoiți să ieșim din tranșee și să ne înfruntăm corp la corp. De fiecare dată când trebuia să ies din adăpost și să pornesc la atac, în bătaia puștilor și a mitralierelor, a grenadelor și a baionetelor, mă cuprindea frica. Dar în clipa înfruntării propriuzise, frica îmi dispărea cu totul.

Au pierit sub ochii mei prieteni buni, consăteni, unii chiar vecini; nimeni nu era niciodată sigur că va rămâne în viață până la sfârșitul zilei. Dar nu deznădăduiam, eram cuprins de o pace stranie, de liniște și de seninătate în fața morții, care nu mă mai înfricoșa ca în primele zile de război.

Citind cărțile primite de la călugări, m'am familiarizat cu învățătura Creștină. Îmi aminteam de cuvintele comuniștilor Ruși din lagărul de la Mikra, care dezvăluiau absurdul războiului. Încercam să îmi găsesc pacea, fără să-i mai urăsc pe cei împotriva cărora luptam. Am reușit să recunosc răul care a adus vrajba între oameni și mi-am îndreptat ura spre el. Mi-am dat seama că oamenii nu stau în tranșee din voia lor, ci din obligație, pentru a îndeplini voința și porunca neiubitorului de oameni. M'am străduit din răputeri să înțeleg mo-

tivele urii dintre părțile implicate în conflict, dar n'am prea reușit. Mă tot întrebam ce s'ar putea face ca să ne împăcăm, nu înțelegeam ce stă în puterile mele ca să pun capăt măcelului dintre noi, ca să ne putem întoarce la casele noastre.

Odată, în timp ce mă gândeam la toate acestea, trei Bulgari au ieșit din tranșee și au venit să ia apă de la izvorul care se afla cam la cincizeci de metri de mine. Păreau lipsiți de griji și evident bucuroși că vedeau lumina soarelui și că respirau aer curat; nici nu bănuiau că se aflau în apropierea liniilor noastre. Din instinct, am ridicat arma și am țintit în direcția lor. Îi vedeam cum râd și vorbesc, dând din mâini. Cum eram un bun țintaș, puteam să trag și să îi împuşc pe toți trei, dar am hotărât să-i las să-și astâmpere setea, după care am tras câteva gloanțe spre stânca de deasupra capului lor. Însăpăimântați, s'au aruncat la pământ, apoi s'au retras târâș în tranșee. Nu puteam să ucid niște oameni atât de bucuroși, care uitaseră pentru câteva clipe că se află într'un loc bântuit de moarte. Când, mai târziu, mi-am amintit de gestul meu de atunci, am încercat un sentiment de pace și de duioșie, care s'a prelungit zile întregi. În sinea mea eram mândru, în fața lui Dumnezeu și a oamenilor, de binele pe care l-am făcut, fără să uit însă că am încălcat regulamentul militar.

Eram foarte bine adăpostiți de mitralieră și de tunuri, dar era o pacoste pentru noi blestematul de merzer. Pătrundea cât ai clipi prin acoperișul tranșeei, iar explozia secera dintr-o dată câte șapte-opt oameni, făcându-i bucăți. Văzând cum stau lucrurile, comandamentul nostru a hotărât ca această armă să fie distrusă cu ajutorul grenadelor; altă cale nu era. Superiorii căutau voluntari pentru această acțiune. Deși toți eram luptători buni, stăteam în cumpănă, căci nimeni nu era dispus să străbată ploaia de gloanțe până la tranșeele Bulgarilor. În timp ce ne foiam, un proiectil a nimerit tranșeea noastră, ucigând cinci buni camarazi de-ai mei. M'am cutremurat și

mi s'a strâns stomacul de revoltă. **Am conștientizat faptul că o astfel de moarte ne pândește pe fiecare dintre noi. Tunul trebuia distrus,** dar nu m'am anunțat eu primul voluntar, nu atât de frică, cât din convingerea că nu e bine să pleci din proprie inițiativă să omori oameni, răzbunându-ți prietenii. În ciuda celor întâmplare, nu-i uram pe Bulgari, dar eram conștient că trebuie să facem ceva pentru a-i împiedica să ne omoare în masă.

Tăceam și eu ca și ceilalți, deși era limpede că eu am cea mai mare experiență în a mă strecura printre liniile inamice și în a arunca grenade. Doar fusesem instruit de maiorul Tankosici, la comitagi. Știind toate acestea, superiorii mei și-au îndreptat privirile spre mine... Mi-a apărut iarăși în minte vedenia din casa părintească și am auzit glasul care îmi spunea: „Te vei întoarce acasă cu rănille tămăduite.” În acea clipă am hotărât că **trebuie să distrug merzerul și m'am oferit îndată voluntar.**

Pe la ora patru după-amiaza, **am pornit în acțiune, înarmat cu șase** grenade și cu un pistol. De la tranșeele noastre și până la cele Bulgare se întindea, ca o platoșă, o stâncă înaltă de aproape o jumătate de metru. M'am furișat cu băgare de seamă, **ferit de stâncă; am ascultat** tirul armelor ușoare pentru a localiza ținta spre care se trăgea. Nu mai simțeam nici o teamă, îndoială sau nesiguranță, fiind concentrat doar să rămân în viață după ce voi distruge merzerul. Mă târam încet, lipit de pământ.

Ajuns la circa cinci metri de tranșeele Bulgare, am desprins grenadele de la centură și le-am scos cuiul; am rămas câteva secunde ascuns după o piatră mai mare, urmărind locul din care se trăgea cu merzerul. Dinspre partea Bulgară, focul încetase. Așteptau efectele faimosului lor tun. Profitând de acel moment, m'am ridicat brusc și m'am repezit spre tranșeele dușmane; am aruncat de la o distanță foarte mică toate cele șase grenade. Îndată după pri-

ma, s'au auzit strigăte de groază; după cea de-a șasea grenadă, s'a așternut tăcerea.

În timp ce mă retrăgeam, am fost observat de soldații Bulgari, care au început să tragă spre mine cu mitraliere și cu aruncătoare de mină. O explozie m'a proiectat **dincolo de piatra după care vroiam să mă ascund. Mi-am pierdut cunoștința. Dacă explozia nu m'ar fi aruncat în spatele stâncii, aș fi murit negreșit, dar așa am fost la adăpost.** Mina mi-a produs o fractură la piciorul stâng, deasupra gleznei, o schijă mi-a străpuns craniul în zona urechii, iar explozia mi-a perforat timpanul. **Gloanțele mi-au nimerit șoldul drept și coșul pieptului, unul oprindu-se în plămânul stâng.** Mâna dreaptă mi-a rămas suspendată pe piatră. După aceea, camarazii mi-au povestit cum Bulgarii trăgeau cu puștile în direcția mea, dar am avut norocul să mă nimerescă doar în antebraț.

Am zăcut inconștient, în agonie, până la opt seara. Când s'a lăsat întunericul, au venit sanitarii după mine să mă ridice. M'au pus pe o foaie de cort și m'au transportat în tranșeea noastră, iar mai apoi într'un orașel dintre Ghevghelia și Salonic – mi se pare că se cheamă Veterkop.¹⁹ Abia acolo mi-am revenit și am aflat că am reușit să distrug merzerul.

Camarazii mi-au povestit apoi că însuși comandantul – care înainte de război fusese învățător la Bele Vode, lângă Trstenik – a plâns când m'a văzut plin de sânge și fără cunoștință. Știind cât de mult înseamnă cărțile pentru mine, mi le-a pus pe toate pe targă, dând ordin soldaților să aibă grijă de ele și să mi le dea îndată ce îmi revin. După ce mi-au acordat primul ajutor, Englezii m'au transferat la spitalul *Regentul Alexandru* din Salonic. Acolo am rămas două zile, după care am fost transportat cu o navă în Algeria. Nu mai țin minte câte zile am călătorit pe mare. În Alger am văzut prima dată în viață

19 De fapt Vartokop, denumirea Slavă a orașului Skydra din Nordul Greciei.

cum arată un lift – cel de la spital. Undeva, mai sus de acoperișul spitalului, trecea trenul. Mă tot minunam cum este posibil să treacă o cale ferată peste spital.

De tratamentul meu s'au ocupat medicii Francezi. Mai întâi mi-au curățat rana de la cap, m'au operat la ureche, apoi mi-au scos schijele din braț și din picior. Lucrau cu mare grijă și răspundere, făceau tot ce le stătea în putință. Mi-au făcut radiografiile la plămâni și au văzut că un glonte a rămas înfipt în apropiere de inimă. Mi-au explicat că, pentru a scoate glonte, ar trebui să taie coșul pieptului, ceea ce ar însemna să rămân invalid pe viață. În cazul în care nu interveneau și glonte rămânea înăuntru, ar fi trebuit ca toată viața să dorm numai pe partea dreaptă și să fiu foarte atent ca acesta să nu se deplaseze. Decizia îmi aparținea. Am hotărât să nu fac operația. Intervențiile la șold și la cot au durat mult și au fost foarte dureroase. Mâna dreaptă nu mă mai asculta, înăuntru rămăseseră mici fragmente de schije. Rănile însă s'au refăcut destul de repede.

La spital am citit toate cărțile pe care le aveam cu mine; **văzându-mă** citind, unul dintre răniți a crezut că sânt preot. În timp ce citeam *Viața Sfântului Ioan Damaschin*, adeseori repetam o rugăciune de-a lui care îmi plăcea foarte mult. **Mă gândeam cum oamenii cei răi i-au tăiat** mâna Sfântului Ioan Damaschin, iar el s'a rugat Maicii Domnului să-i redea mâna, promițând că o să alcătuiască o cântare despre milostivirea ei și că o să-și dăruiască întreaga viață Bisericii. Iar Maica Domnului i-a îndeplinit rugăciunea. De ce nu aș face și eu la fel? M'am cufundat și eu în rugăciune și i-am promis că o să zidesc sau că o să ajut la zidirea bisericilor și că o să dau de pomană săracilor. Tare de folos mi-au fost, în acele grele vremuri, cărțile mele. Le citeam sorbind învățătura lor și încercând să le înțeleg tâlcul.

Mă înzdrăveneam foarte repede. M'am ridicat și am început să mă mișc; mă incomoda mâna înțepenită și mă tot gândeam ce să fac

ca să își revină la normal. După un timp, sanitarul m'a dus într'o încăpere și mi-a ordonat să mă așez pe un scaun fixat de un aparat ciudat. Mi-a fixat mâna înțepenită într'un soi de jgheab și mi-a legat-o strâns cu niște curele. Cealaltă mână mi-a fixat-o, tot cu curele, de scaun. Mă uitam la el calm în timp ce făcea toate acestea, fără a bănuși ce urmează să îmi facă. Mă privea prietenește, zâmbind. După ce m'a legat bine, a apăsat pe un buton, iar aparatul a pornit. Jgheabul îmi răsucea și îmi îndrepta mâna rigidă, de se auzeau oasele trosnind. Doamne, ce tortură! În timp ce eu țipam din toate puterile, infirmierul cânta tot mai tare. Am făcut pe mine de durere. Ulterior, nu am mai vrut nici măcar să mai apropiu de acea încăpere. Doctorii au încercat să mă convingă că merită să îndur acea terapie, că mâna își va da până la urmă drumul, dar eu nici nu am vrut să mai aud. **Am fugit și m'am ascuns; mă temeam să nu mă păcălească cumva sau să mă ducă cu forța și să mă supună aceluiași torturi.**

Mi-am dorit mult să mi se vindece brațul, și m'am rugat neîncetat Maicii Domnului; **pe lângă asta, îmi masam mâna, o înveleam și o țineam la căldură, câte n'am încercat să fac ca să își dea drumul. La început, poate că și aparatul a contribuit puțin, dar tot restul l-am făcut eu singur, după cum mă ducea capul. Vindecarea a durat ceva mai mult, dar măcar nu a fost dureroasă.**

După șapte luni petrecute în spitalul din Alger, am primit o scrisoare de la familia mea prin intermediul Crucii Roșii din Geneva. M'au anunțat că Bulgarii l-au spânzurat pe fratele meu mai mare în satul Gaglov, lângă Kaonik, deoarece a detonat podul de cale ferată de la Djunis.²⁰ Tot niște Bulgari i-au jefuit pe tatăl și pe sora mea, bătându-i atât de tare, încât au fost duși aproape fără suflare la spitalul din Niș. M'a cuprins o furie fără margini, sângele mi s'a urcat la cap și am simțit în mine dezlănțuindu-se o forță până atunci necu-

20 Sat din Sudul Serbiei, situat lângă orașul Krusevaț.

noscută. Rănile nu mă mai dureau! Mi se rupea sufletul după fratele meu și doream cu orice preț să îl răzbun. Îmi venea să mă năpustesc îndată împotriva Bulgarilor și a tranșeelor lor. Uitasem cu totul de porunca evanghelică: „Nu judeca pe alții ca să nu fii tu însuși judecat” și „Iubește-ți și dușmanii.” Am cerut pe loc să fiu transferat la Salonic. Însă comisia de medici militari care m’a evaluat m’a declarat inapt de luptă și mi-a ordonat să fiu sanitar la spitalul *Regentul Alexandru* din Salonic. Când am primit vestea, am răspuns: „Vreau să mă întorc îndată la unitatea mea! Dacă nu mă lăsați, o să fug!” Până la urmă, i-am convins să mă lase să fac după voia mea.

A fost pentru prima și ultima oară în viață când m’am bucurat că maiorul Tankosici m’a instruit pentru toate tehnicile de luptă; l-aș fi îmbrățișat, dacă ar fi fost în fața mea. Mai mult ca niciodată, așteptam cu înfrigurare confruntarea cu Bulgarii și simțeam că, undeva departe, și celălalt frate al meu este stăpânit de aceeași dorință de răzbunare.

Ulterior am fost înștiințat că, pentru distrugerea merzerului, mi-a fost acordat Ordinul Vulturul Alb cu Săbii, gradul al III-lea.

Am reușit, așadar, să conving comisia militară să îmi îngăduie întoarcerea la unitate. Nu am putut însă să citesc ce scria în livretul militar, deoarece evaluarea era în limba Franceză. Mai târziu am aflat că mi se permitea să particip la lupte, dar numai la acțiuni ușoare și cu condiția să nu port pușca în mâna dreaptă. Când am ajuns la unitatea mea, comandantul s’a bucurat, m’a îmbrățișat și m’a sărutat, ca și cum am fi fost rude apropiate. Pe vremea aceea, în armata Sârbă rar se pomenea ca vreun superior să își îmbrățișeze un subordonat. Dar acesta mă iubea cu adevărat și se bucura că sânt viu și că sântem iar împreună. La întrebarea lui dacă sânt apt de luptă,

am răspuns: „Dați-mi grenade!” Mi-au dat o carabină Germană de cavalerie. Germanii o numeau *Mannlicher*. Era ușor de purtat. Calibrul ei corespundea muniției Franceze, doar că gloanțele nu puteau intra în încărcător, ci doar pe țevă. Am acceptat această armă, chiar dacă pentru mine nu prea conta. Nădejdea mea erau grenadele și pistolul. Am încercat să trag la țintă cu mâna dreaptă, pentru a vedea dacă mă descurc la fel ca înainte. Da, eram la fel de bun; nimeream țigara de la mare distanță în cam toate din cele zece încercări.

Din spital am ieșit în August 1918, și deja pe 14 Septembrie a început ofensiva pentru străpungerea frontului de la Salonic. Unitatea mea era dotată cu circa șase sute de tunuri, și pe deasupra aveam aruncătoare de mine și alte arme. Bulgarii și Austrieicii aveau, probabil, cam tot atâtea, dacă nu și mai multe. Două zile și două nopți au bubuit miile de tunuri de toate calibrele. În acest schimb asurzitor de focuri, praful și perdeaua de fum s’au ridicat spre cer, răspândindu-se pe o suprafață de aproape zece kilometri. În semiîntunericul greu de praf de pușcă și de fum se înălțau flăcări, se auzeau bubuituri, explozii, împușcături, urlate, vaiete și strigăte de ajutor. În acea atmosferă de tensiune și de groază, a fost un moment în care am crezut că o să-mi pierd mințile. Dacă ar fi fost o luptă corp la corp sau o luptă de tranșee, m’ăș fi temut mai mult sau mai puțin, dar așa, proiectilele cădeau pretutindeni în jurul meu, pământul se cutremura: nu știam unde să mă ascund și nici care este locul cel mai sigur. Aș fi putut în orice clipă să fiu sfârțecat în bucăți sau să fiu făcut una cu pământul. Când nu am știut ce să mai fac, am îngenuncheat, am înălțat capul și mâinile spre cer și m’am rugat fierbinte:

„Sfinte părinte Nicolae, patronul casei și familiei noastre, scoate-mă de aici, rogu-te! Dacă scap cu viață, o să aprind la icoana ta o lumânare de ceară curată de zece kilograme. Îți făgăduiesc, te rog, ascultă-mi rugăciunea!” **De fapt, nu prea m’am ținut de cuvânt după aceea: am**

aprins o lumânare de doar două kilograme. N'aveam cum să fac rost de mai multă ceară și nici nu aveam destui bani. M'am rugat și Sfântului Arhanghel Mihail: „Sfinte Arhanghele Mihaile, tu ești aproape de Dumnezeu, roagă-L să mă scape!”

A doua zi, pe noi, cei de la infanterie, ne-au retras în spatele frontului, ca să ne odihnim și să ne refacem. Dar îndată ce a încetat atacul de artilerie, ne-am întors la poziții. Totul ardea în jur: pământul, iarba, copacii, tranșeele, leșurile. Am intrat în duhoare, fum și foc. Toți Bulgarii și Austriecii din linia frontului erau deja morți. Numai pe Slonovo Uvo,²¹ cum li se spunea acelor stânci ascuțite, mai erau câțiva supraviețuitori, deoarece numai acolo se puteau feri de tunuri. Când ne-am apropiat, au năvălit în iureș asupra noastră, trăgând. Din spate ne tocau cu mitralierele și nu puteam sub nici o formă să ne apropiem de ei. Erau bine poziționați și apărați. Pentru că nu ne puteam permite și nici nu voiam să amânăm străpungerea apărării lor, am fost nevoiți să găsim o soluție rapidă. Comandantul ne-a ales pe mine și pe încă doi și ne-a ordonat să găsim un loc din care să putem să ne cățărăm neobservați pe stânci. Ne-am îndeplinit misiunea cu succes. Armata noastră putea să pornească la atac.

Bulgarii s'au apărat cu încredințare. Până la urmă am ajuns la luptă corp la corp. Noi, Sârbii, eram cunoscuți ca cei mai buni artileriști din lume, în schimb Bulgarii luptau foarte bine la baionetă. De aceea ne-a fost foarte greu să-i înfruntăm. Eu eram foarte bine pregătit, pentru mine sosise momentul să îmi răzbun fratele, sora și tatăl. Aveam ranița plină de grenade și de gloanțe pentru pistol. Toți eram mânați de dorința de a ne întoarce în țară. Eram iscușiți și curajoși; atacam și luptam ca niște zmei. În ceea ce mă privește, nu mă cruțam. În fața mea nu vedeam decât răzbunarea și întoarcerea acasă în Serbia.

La un moment dat, prin tot fumul și praful acela, am observat un

21 Urechea Elefantului (în limba Sârbă în original).

Bulgar care venea drept spre mine. Nu mai aveam nici o grenadă, pistolul era gol, la fel mi-era și pușca. Bulgarul era tot mai aproape, nu mai aveam timp să bag un alt glonte pe țevă. Spre norocul meu, și pușca lui era goală. Am pornit la atac unul spre celălalt în același timp; baionetele ni s'au încrucișat, iar puștile ne-au zburat din mâini. Ne-am trezit corp la corp. Deși am simțit că Bulgarul e mai puternic decât mine, nu m'am dat bătut. Dintr-o dată, pe lângă urechea mea s'a auzit un șuierat puternic. L-am văzut pe Bulgar prăbușindu-se la picioarele mele, cu capul sfârtecat. Mă uitam speriat la el și dintr-o dată am simțit ceva lipicios pe față, care mi se prelingea de pe frunte pe ochi. Ștergându-mă cu mâna, mi-am dat seama că sânt plin de sângele și de umorile craniului lui.

M'am întors și l-am observat pe comandant cu pistolul în mână. **Mi-a zis: „Șterge-te. Șterge-te pe față, Dobrivoie!” Mi-am scos batista din buzunar, m'am șters și am aruncat-o. Comandantul mi-a întins câteva grenade, mi-am încărcat pistolul și carabina și am pornit mai departe. Ai noștri deja ajunseseră la Slonovo Uvo, curățând locul de Bulgari. Acolo am găsit trei oi, proaspăt jupuite și încă calde, brânză în putini și ardei. Se vedea că nu se așteptau să ajungem atât de repede. Am mai forțat retragerea inamicului cu încă un kilometru sau doi, după care a intrat în acțiune Divizia Timok. Noi, cei din Divizia Șumadia, am fost de neînlocuit în străpungerea frontului, iar Timocenii erau neîntrepuți în fugărirea și hărțuirea adversarului în retragere.**

După două zile am ajuns în satul Konopliște.²² Era primul sat în care călcam după mulți ani. **Comandanții mă laudau în fața tuturor că am venit de bunăvoie din spital și că am intrat în luptă, deși fusesem rănit. Am fost propus pentru Medalia de Aur Obilici.**

O vreme nu am mai participat direct la luptele de front. Ai noștri

22 Situat la Sud de Belgrad.

înaintau cu o viteză uluitoare. Când am ajuns în Banat, în satul Vralievo – astăzi se cheamă Miloșevo – au început luptele cu Ungurii. Știind că Sârbii sânt aprigi în bătălie, nici Ungurii nu s’au lăsat mai prejos, dar în cele din urmă am reușit să-i punem pe fugă într’o pădure de frasini. Apoi, trecând prin Arad, am intrat în Timișoara. La Timișoara am fost decorat: Ordinul Vulturul Alb cu Săbii, gradul al III-lea, Medalia de Aur Obilici și alte medalii. În acest război am primit zece decorații, plus Albanska Spomenița,²³ pe care am primit-o mai târziu. O iarnă întreagă am rămas la Timișoara. Ne-am rugat de comandanți să ne lase acasă, ne săturasem de atâtea **lupte**. Mă dureau șoldurile; erau julite și vineții de la cureaua de care ani la rând au atârnat grenadele și pistolul. „O să ungem cu unsoare puștile și o să le punem la loc sigur. Când o să fie nevoie de noi, ne chemați. O să ajungem îndată acolo unde ni se va ordona,” promiteam noi, dar nimeni nu ne asculta.

În momentele de repaos, continuam să citesc din cărțile mele. Le-am luat cu mine de la Salonic, le-am purtat prin toate bătăliile, păstrându-le ca pe un lucru de mare preț. Într’o noapte m’am trezit din somn și, așa buimăcit, am auzit două făpturi spunând: „Ei, acum a venit vremea să te întorci acasă, Dobrivoie.” În aceeași clipă au și dispărut. Am primit acea vedenie ca pe ceva cu totul firesc, deja mă obișnuisem cu tot felul de minuni. Și chiar s’a întâmplat așa cum mi s’a prezis: curând am fost demobilizat și am putut porni spre casă. Astfel s’au încheiat peregrinările mele în Războiul Ruso-Turc și în Războiul cel Mare. Mulți au dorit să distrugă poporul Sârb. Noi, soldații, ne-am făcut cât am putut de bine datorita. I-am învins pe tirani și pe răufăcători, am eliberat popoarele Slave de Sud de sub robia de veacuri și am creat Iugoslavia.

23 „Memorialul Albania” (în limba Sârbă în original). Este vorba de un ordin acordat în anul 1920 militarilor ce au participat la retragerea armatei Sârbe prin Albania.

MILIVOIE IOVANOVICI

KALIST MONAHUL

PREDANIA

Redactor/ Nina Bercan

Traducere/ Ruxandra Lambru

Concept layout/ Atelieruldegrafică.ro

Dtp/ Remus Brihac

Tipar/ Accent Print Suceava

Editura Predania/ CP 67, OP 13

București

www.predania.ro

Distribuție/ Supergraph

021 320 6119

ISBN 978-606-8195-15-5

Carte editată în colaborare cu Asociația
„Așezămintele Sfântului Mare Mucenic Mina”

www.asfmina.ro